

SPIRITUALNO ISKUSTVO U TERAPIJSKOM SUSRETU

EUROPEAN ACCREDITED PSYCHOTHERAPY

TRAINING INSTITUTE – GESTALT PSYCHOTHERAPY

TRAINING INSTITUTE MALTA (EAPTI-GPTIM)

DOKTORAT IZ GEŠTALT PSIHOTERAPIJE

KANDIDAT: LJILJANA R. BOŽOVIĆ (EAPTI-SEB)

ODBRANA DOKTORSKE DISERTACIJE 06. 02. 2025.

MENTORI:

DR LIDIJA PECOTIĆ

DR. ALEKSANDAR PRNJAT

TEORIJSKI DEO

- **Uvod**
- Empirijska potkrepljenost navoda iz literature:
- Većina osoba koje imaju iskustvo geštalt terapije ili edukacije smatra da je to iskustvo ujedno i duhovno
- Od 145 ispitanika, 95,8 % potvrđuje ovaj zaključak

ODREĐENJE POJMA SPIRITUALNOSTI I NJEGOV ZNAČAJ U SAVREMENOM DRUŠTVU I NAUCI

POKUŠAJ DEFINISANJA

- **Poreklo termina:**
 - *Pneuma* (starogrčki) - duh, dah, vetar
 - *Spiritus* (latinski) - para, dah, vazduh ili vetar
 - *Spiritualitas* (lat.) - duhovnost, duhovna priroda, duhovni život
 - Spiritualnost = duhovnost
- Ne postoje jasni i univerzalno prihvaćeni kriterijumi za definisanje duhovnosti
- U ranim psihološkim istraživačkim poduhvatima termini „duhovnost“ i „religioznost“ korišćeni su naizmenično i sinonimno, na prilično pojednostavljen način

VELIKA ZASTUPLJENOST U SAVREMENOJ LITERATURI

BAVLJENJE SPIRITUALNOŠĆU U AKADEMSKIM TEKSTOVIMA, BILO DA SU IZ OBLASTI PSIHOTERAPIJE, PSIHOLOGIJE ILI MEDICINE, UGLAVNOM SE GRUPIŠE U TRI KATEGORIJE:

- Pitanja koja se tiču sličnosti i razlika spiritualnosti i religioznosti i njihove zastupljenost u psihologiji i psihoterapiji
- Pitanja povezanosti spiritualnosti sa načinima prevazilaženja različitih medicinskih (poremećaji i oboljenja) i psiholoških stanja (adikcije, psihopatološke manifestacije).
- Pitanje spiritualnih kompetencija stručnjaka za mentalno zdravlje.

U MNOŠTVU DEFINICIJA NASTALIH IZ SUBJEKTIVNOSTI ISKUSTVA DUHOVNOSTI,
NAZIRU SE TEME OKO KOJIH SE DEFINICIJE NAJČEŠĆE GRUPIŠU :

- - njena *transcendirajuća, transpersonalna priroda* (uključuje doživljaj kontakta sa nečim izvan običnog iskustva, što prevazilazi naš svakodnevni život i naše uobičajeno razumevanje, koje nas obuhvata i nadilazi);
- - *relaciona priroda* (uključuje povezanost sa drugima, sa nekim ili nečim iznad sebe, Bogom, drugim bićima, saosećanje za druge i želju da se doprinese dobru drugih);
- - *duboka i autentična vera* (u Boga, u viši poredak), koja ne mora biti povezana sa institucionalnom religioznošću;
- - *potraga za smislom i povezanost sa egzistencijalnim pitanjima* koja često bivaju pokrenuta traumatskim i stresnim iskustvima ili razvojnim krizama.

▪ SPIRITUALNOST I GEŠTALT TERAPIJA

- Povezanost GT i duhovnosti, uticaji na rane osnivače
- **Holistička i fenomenološka tradicija, prednost daje celovitosti doživljaja nad intelektualizacijom i parcijalizacijom iskustva.**
- Geštalt pristup dizajniran tako da stvara iskustva koja su slična mnogim modelima spiritualne prakse

svest, prisustvo, bivanje, “aha momentI”, Ja-Ti dijaloški susret, bivanje svedokom, integraciju, full-kontakt, poniznost, prihvatanje, otvorenost, kreativnu indiferentnost, ljubav, povezanost, istinu, božansko, celovitost, slobodu, plodna praznina

PREDMET I CILJ ISTRAŽIVANJA

PREDMET – specifičnost duhovnog iskustva klijenata, terapeuta i njihove relacije u terapijskom susretu

CILJ – istraživanje subjektivnog doživljaja, karakteristika, kvaliteta i efekata spiritualnog iskustva u terapijskom susretu

Istraživačka pitanja

1. Spiritualno iskustvo u geštalt terapiji: kognitivni, emocionalni i telesni aspekti
2. Specifičnost spram drugih iskustava u terapiji i van nje
3. Relacioni ishodi – promene u terapijskom odnosu
4. Efekti spiritualnog iskustva kod klijenta i terapeuta zasebno
5. Manifestacije spiritualnog iskustva
Transpersonalna, relaciona i religiozna duhovnost

METOD ISTRAŽIVANJA

Kompleksni i promenljivi aspekti ljudskog iskustva, kao što je spiritualnost, ne podležu operacionalizaciji i generalizaciji

**Kvalitativno istraživanje:
procesualni fenomen**

**Eksplorativna studija:
slabo istražen fenomen**

Učesnici

1 Regrutovanje učesnika – selekcionni upitnik

- terapeuti u EAPTI-SEB
- pitanja o ličnom doživljaju duhovnosti i veza duhovnosti i geštalt terapije

2 Selekcija učesnica

- namerno uzorkovanje – kriterijum: otvorenost za temu duhovnosti
- za terapeutkinje: iskustvo u radu sa klijentima

3 Finalizacija uzorka

- 6 učesnica: 3 terapeutkinje i 3 klijentkinje
- 43-66 godina, visoko obrazovanje
- raznovrsnost u pogledu pripadnosti duhovnim tradicijama: od hrišćanske i pravoslavne religije do tradicija Istoka

Prikupljanje podataka

Polustrukturisani intervju

- Intervju sadrži 5 tematskih celina
- Teme u intervjuu prate istraživačka pitanja
- Fleksibilno primenjivana agenda

Procedura prikupljanja podataka

- Delimično uživo, a delom na Zoom platformi
- Trajanje: 60-80 minuta
- Audiosnimanje i naknadno doslovno transkribovanje
- Pisana saglasnost učesnica uz anonimizaciju ličnih podataka

Analiza podataka

Interpretativna fenomenološka analiza

- Analiza iskustva i njegove telesne, relacione i sociokulturne utemeljenosti

1 Inicijalno tretiranje svakog transkripta kao studije slučaja

2 Komparativna analiza

Od „empatične“ ka „sumnjičavoj“, više teorijski zasićenoj interpretaciji

Stav *svesne naivnosti*: ostajanje blizu načina na koji same učesnice reprezentuju iskustvo

3 Finalizacija analize

Sa svakom narednom učesnicom, kodna shema biva proširena i modifikovana

Cirkularnost: stalno vraćanje na prethodne transkripte i tumačenje u svetlu naknadnih

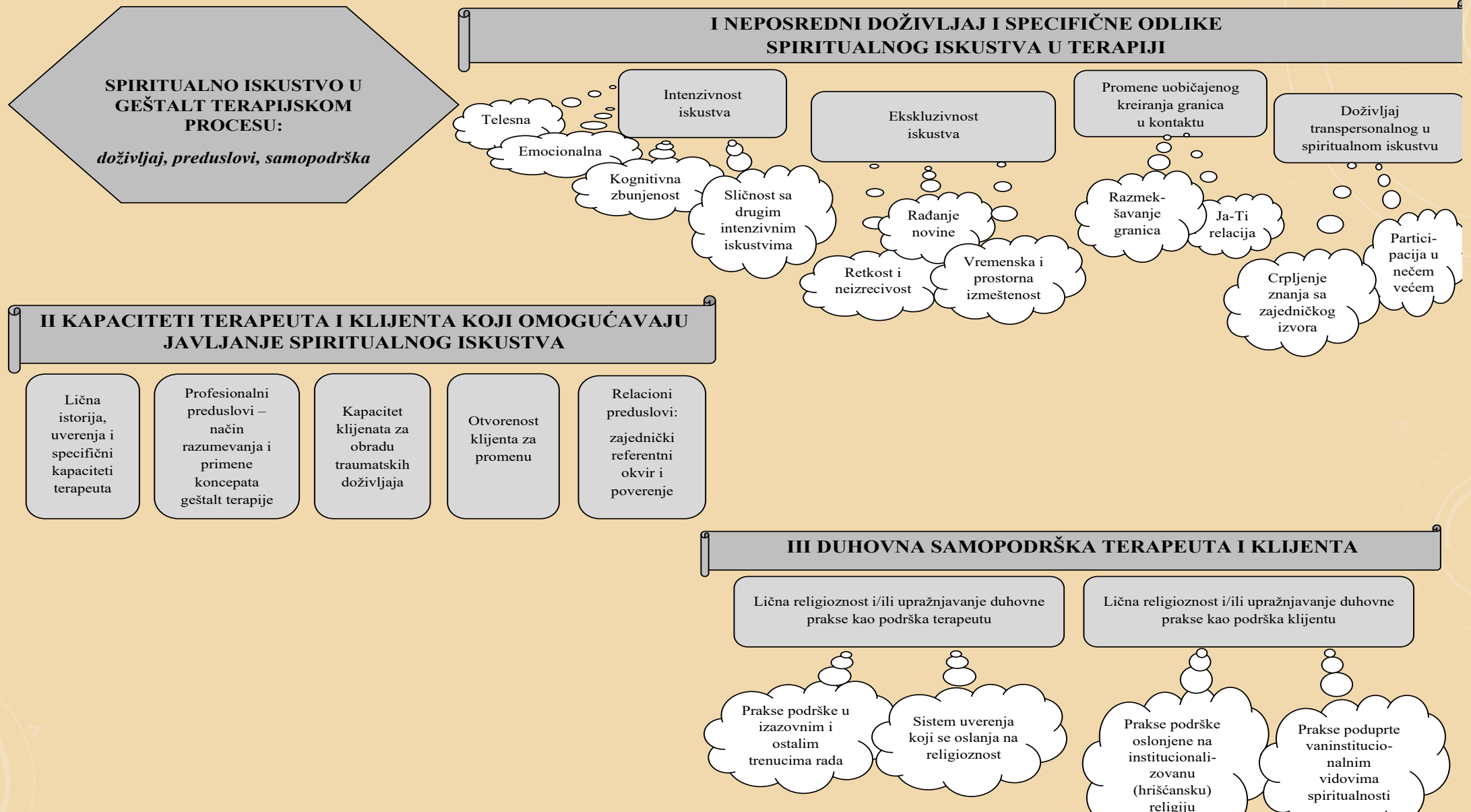
Analiza odozdo-na-gore: pojava relevantne teme koja nije predviđena nacrtom studije

Nivoi kodiranja podataka: primer

Grozd tema	Tema	Podtema	Kod	Citat
Neposredni doživljaj spiritualnog iskustva u terapiji i specifične odlike	Intenzivnost iskustva	Emocionalna intenzivnost	Istovremeno pojavljivanje intenzivnih i različitih emocija koje se doživljava Kao katarzično	<i>Jako je teško staviti u reči koje su to sve emocije. To je jedna i ganutost i radost ima prizvuk i neke tuge a opet ta tuga je kao neka radosna tuga, ne mogu da kažem da je tuga u smislu loša nego dirljivo je.... (Iris, terapeutkinja)</i>

NALAZI ISTRAŽIVANJA

MAPA TEMA (1. DEO)

MAPA TEMA (2. DEO)

SPIRITUALNO ISKUSTVO U GEŠTALT TERAPIJSKOM PROCESU:

*transformacija klijenta, terapeuta
i njihove relacije*

IV SPIRITUALNO ISKUSTVO KAO GENERATOR TRAJNIH PROMENA KLIJENTA (IZ UGLA TERAPEUTA)

Integrisanje otepljenih delova selfa
i povezivanje sa autentičnošću bića

Transformacija klijenta:
oslobađanje kroz preuzimanje odgovornosti,
ljubav i opraštanje

V SPIRITUALNO ISKUSTVO KAO GENERATOR TRAJNIH PROMENA KLIJENTA (IZ UGLA KLIJENTA)

Promena odnosa
klijenata prema
ličnom
traumatskom
iskustvu

Promena načina
participiranja u
relacijama sa
drugima

Promena odnosa
prema sebi:
učestvovanje u
životu sa više radosti
i ljubavi

Promene u
vezi sa
spiritualnom
praksom i
doživljajeima

VI PROMENA TERAPEUTA KAO POSLEDICA SPIRITUALNOG ISKUSTVA

Povećanje resursa
za lični rast
terapeuta

Povećanje
profesionalnih
kapaciteta terapeuta

Afirmacija
terapeutove vere i
religioznosti

Učestvovanje u
životu sa više
radosti i ljubavi

Viđenje vlastitih
nesavršenosti kao tačke
mogućeg susreta sa
drugim bićem

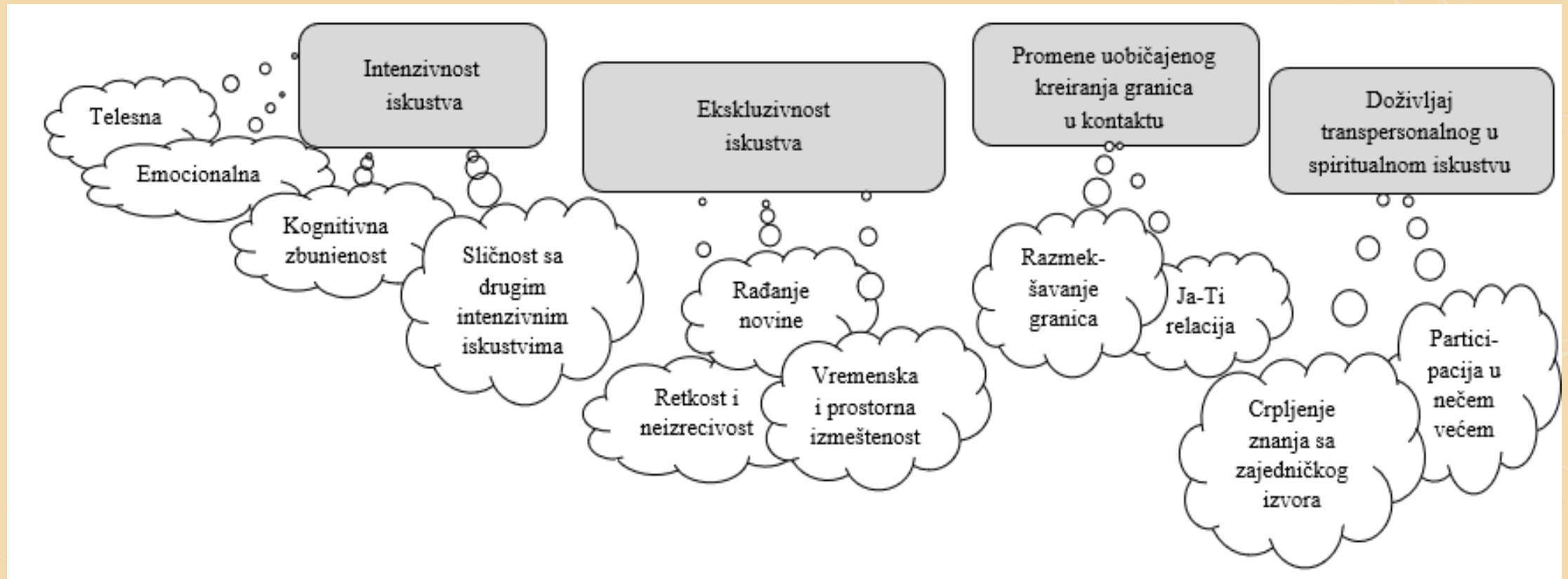
VII TRANSFORMACIJA ODNOSA IZMEĐU KLIJENTA I TERAPEUTA NAKON DOŽIVLJENOG SPIRITUALNOG ISKUSTVA

Promena na nivou emocija:
odnos postaje topliji

Promena na nivou posezanja – impuls terapeuta i klijenta
da se odnos iz profesionalnog transformiše u prijateljski

GROZD TEMA 1:

Neposredni doživljaj spiritualnog iskustva u terapiji i njegove specifične odlike

GROZD TEMA 2:

Preduslovi/kapaciteti terapeuta i klijenata koji omogućavaju javljanje spiritualnog iskustva

Lična
istorija,
uverenja i
specifični
kapaciteti
terapeuta

Profesionalni
preduslovi –
način
razumevanja i
primene
koncepta
geštalt terapije

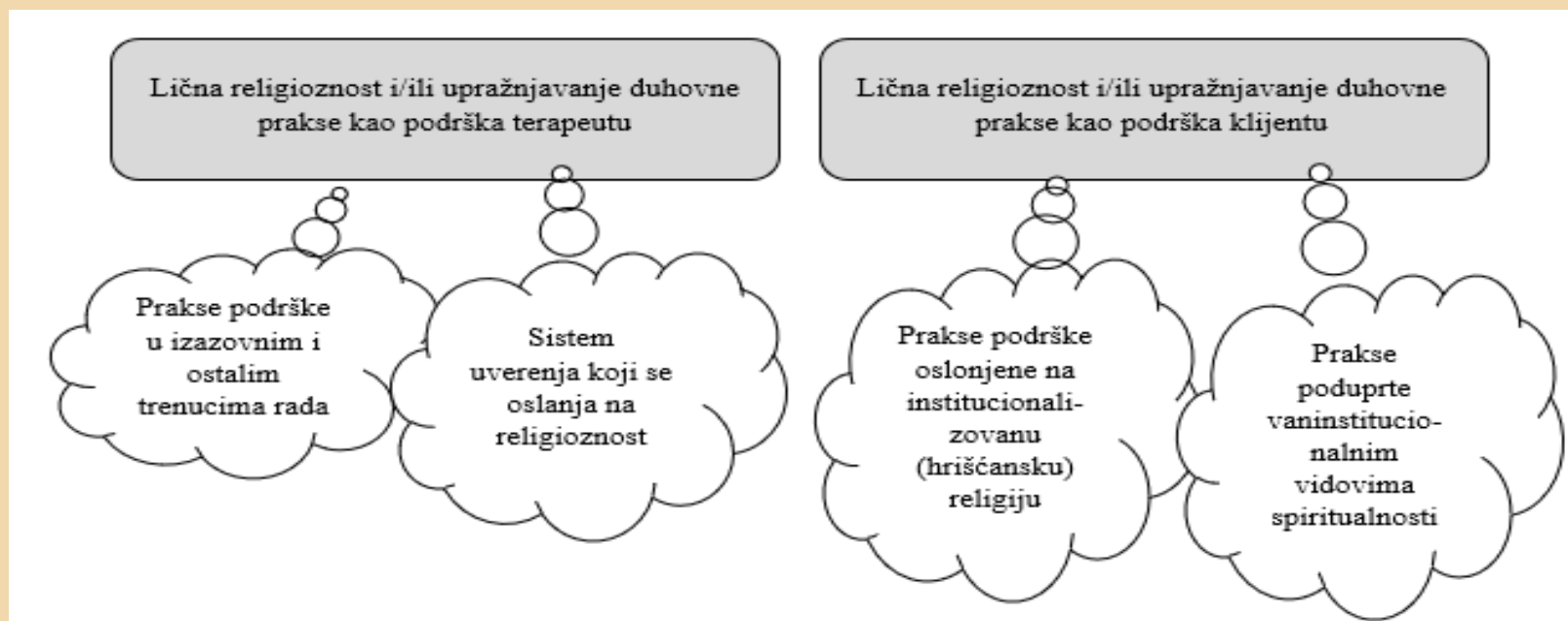
Kapacitet
klijenata za
obradu
traumatskih
doživljaja

Otvorenost
klijenta za
promenu

Relacioni
preduslovi:
zajednički
referentni
okvir i
poverenje

GROZD TEMA 3:

Duhovna samopodrška terapeuta i klijenata

GROZD TEMA 4:

Spiritualno iskustvo kao generator/pokretač trajnih promena klijenta (iz ugla terapeuta)

Integrisanje otcepljenih delova selfa
i povezivanje sa autentičnošću bića

Transformacija klijenta:
oslobađanje kroz preuzimanje odgovornosti,
ljubav i opraštanje

GROZD TEMA 5:

Spiritualno iskustvo kao generator/pokretač trajnih promena klijenta (iz ugla klijenta)

Promena odnosa
klijenata prema
ličnom
traumatskom
iskustvu

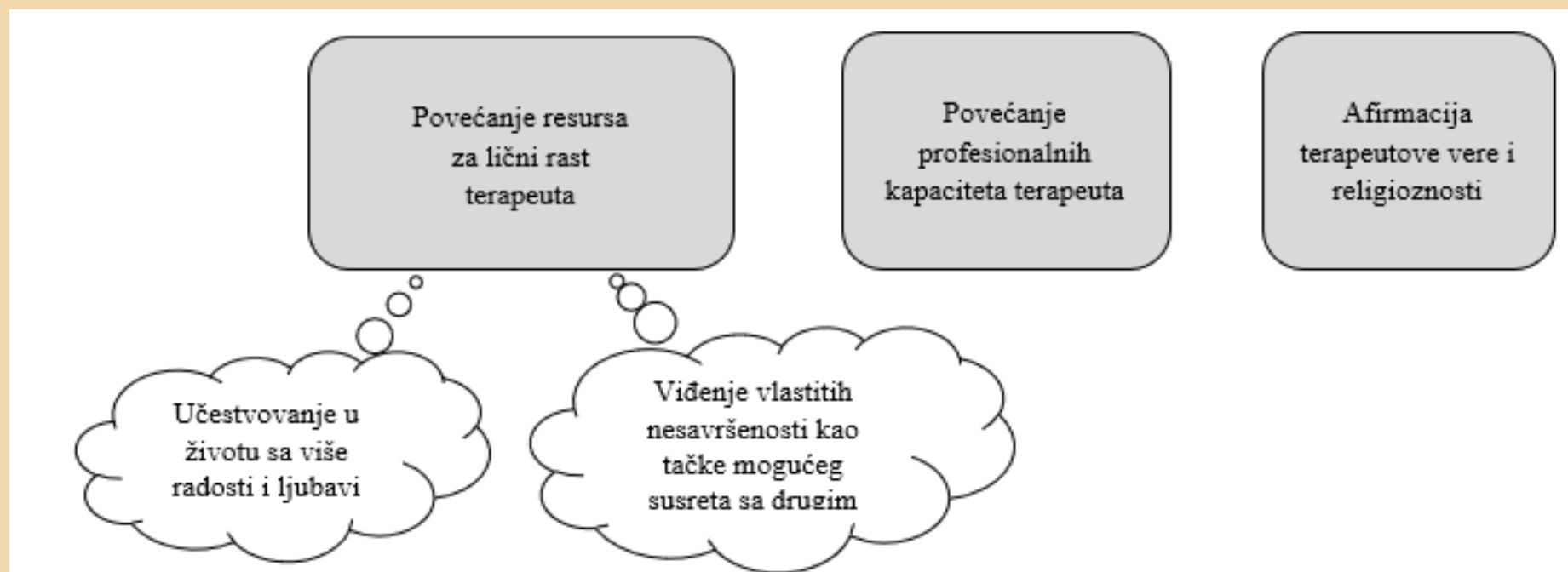
Promena načina
participiranja u
relacijama sa
drugima

Promena odnosa
prema sebi:
učestvovanje u
životu sa više radosti
i ljubavi

Promene u
vezi sa
spiritualnom
praksom i
doživljajeima

GROZD TEMA 6:

Promena terapeuta kao posledica spiritualnog iskustva

GROZD TEMA 7:

Transformacija odnosa između klijenta i terapeuta nakon doživljenog spiritualnog iskustva

Promena na nivou emocija:
odnos postaje topliji

Promena na nivou posezanja – impuls terapeuta i klijenta
da se odnos iz profesionalnog transformiše u prijateljski

DISKUSIJA NALAZA ISTRAŽIVANJA

Lični doživljaj: intenzivnost spiritualnog iskustva

Prividni paradoks pojave protivrečnih doživljaja

- 1 Paradoksalne telesne reakcije: *mišićna relaksacija uz fizičku bol i ispražnjenost*
- 2 Paradoksalne emocionalne pobuđenosti: *melanholična sreća, srećna tuga*
- 3 Kognitivna zbunjenost – prejezičko iskustvo, teško za verbalizaciju

Obuhvatanje polarnosti – doživljajno jedinstvo

Blisko vrhunskom iskustvu – Maslov: „mala smrt“

Lebdenje, a nije egotizam! – intenzivna uključenost u relaciju sa drugim

Perls: Napustite svoj intelekt i vratite se čulima!

Lični doživljaj: ekskluzivnost spiritualnog iskustva

„Dozivanje muza“ i svedočenje novini

Priprema: tolerancija neizvesnosti i tišine, otvorenost, poniznost

**Neizrecivost: „čudne reči“, strane sekularnoj nauci,
transcendentiranje reči**

Dezorijentacija, suprotstavljena „normalnom“ iskustvu

Metafora rađanja, uloga babice – poput hrišćanskog krštenja

Glavne karakteristike: ful kontakt

 Mesto susreta i mesto rađanja spiritualnog iskustva

 **Terapeutkinje: razmekšavanje granica i izmeštanje iz uobičajenog toka
- više isceljujuće nego pozicija znanja**

 Teškoća razdvajanja spiritualnog iskustva i egzistencijalnog, Ja-Ti susreta

Glavne karakteristike: transpersonalnost

Participacija u nečem većem

 Zaštićena pozicija: obuhvaćenost, pripadanje, umirenost

 Razumevanje za druge: „Oprosti im, Bože, ne znaju šta rade“

 Pitija sindrom: doživljaj da znanje dolazi izvan čulnog i razumskog mesta

 Nesvesnost dela polja dok se ne formira podrška

Razvijenost ega - transcendiranje personalnog tek nakon prolaska kroz personalno

 „Situacija“ (Franćeseti) i „Atmosfera“ (Rubal)
– sekularni „prevod“ sličnih fenomena

Terapeutkinje: preduslovi za javljanje spiritualnog iskustva

Neformalne kompetencije

Zrelost, bogato životno iskustvo, mudrost nakon prevladavanja lične traume

Fleksibilnost – lakoća promene perspektive; izlaganje u nesavršenosti

Profesionalni kapaciteti

Usvajanje filozofije geštalt terapije – otvorenost EAPTI-SEB i „plodno tle“

APA i EAP: kompetencije kao sticanje znanja i povećanje senzitivnosti
- potrebno je proširenje i specifikacija liste da uključi „meke“ veštine

Klijentkinje: preduslovi za javljanje spiritualnog iskustva

Sposobnost obrade traumatskih iskustava klijentkinja kao lekcija

Bez nevolje nema bogomolje: svesnost o konačnosti podstiče traženje podrške kroz približavanje večnom, duhovnom

Šta je starije – duhovnost kao resurs ili traumatsko iskustvo koje podstiče otvaranje za duhovnu dimenziju?

Relacioni preduslovi

Kompatibilnost vrednosnog sistema – ne podrazumeva pripadnost istoj religiji!

Trajanje odnosa i poverenje – nedostatak podrške i za terapeute: (a) kontraverzna tema i (b) konzumeristička kultura i bojazan od osude za „šarlatanstvo“

Promene klijentkinja nakon proživljenog duhovnog iskustva

Iz ugla terapeuta: integracija, oslobađanje, transformacija

 Promena odnosa prema sebi: prihvatanje prethodno „nepoželjnih“ delova sebe; povezivanje sa „jezgrom“ – detinjska nevinost, ranjivost, istinitost

 Promena odnosa prema drugima: transformacija kroz preuzimanje odgovornosti, ljubav i opraštanje – „kvantni skok“: preobraženje, prosvetljenje

Iz ugla klijenata: integracija, oslobađanje, transformacija

 Promena odnosa prema sebi: napuštanje narativa žrtve; posttraumatski rast - transformacija patnje u lepotu; ispovest: prodisati; suptilno – zrelost, spontanost

 Promena odnosa prema drugima: fleksibilnost i fokusiranje na životne darove

Promene terapeutkinja nakon proživljenog duhovnog iskustva

Lične promene

Odustajanje od manipulativnih obrazaca u životu

Prevazilaženje ličnih relacionih tema: susret nesavršenih kreira nešto savršeno

Profesionalne promene

Utelovljenost autentičnosti i vulnerabilnosti pred klijentom

Život svakog čoveka je vredan romana – fascinacija i ljubav prema ljudskom rodu

Afirmacija lične vere i spiritualnosti: princip ljubavi

Transformacija viđenja Boga: od kažnjavajućeg do opraštajućeg

Promene odnosa kao posledica spiritualnog iskustva

Emotivna promena

„Moj čovek“, familijarnost, prisnost, kao između „babice i bebe“

Zahvalnost, divljenje, uzajamno poštovanje

Posezanje

Impuls da se odnos re-kreira u privatniji, ličniji – delikatnost duhovnog iskustva

Značaj ojačavanja granica i završnih, „spiritualnih“ faza ciklusa kontakta
– asimilacija i povlačenje

Transpersonalna manifestacija spiritualnosti

Empirijska provera hipoteza iz terapijske literature o 3 manifestacije

- Participiranje u nečem većem i kao zaštita, utočište od neprijatnosti
- Podvojenost: spoj naivnosti i „intuitivnog znanja“, kontrole i prepuštenosti
- Teorija polja: teorijska podrška za prepuštanje; promene u „neopipljivim“ delovima polja, „između i iznad“, a ne u delanju aktera, kreiraju promene i kod učesnika terapijske dijade

Relaciona manifestacija spiritualnosti

 Teškoća razlikovanja relacije duhovnosti od Ja-Ti odnosa

 Nalazi studije najbliži su Buberovom shvatanju relacije duhovnosti

 Dijalog između osoba može da postoji samo u odnosu na pozadinu dijaloga čovečanstva i Boga

 Fokusiranje na Ja-Ti proširuje našu svesnost i osećaj za mesto u Univerzumu, povezuje nas sa Večitim Ti

 Jedino delovanjem snage osobe da stupi u odnos biće joj omogućeno da dosegne spiritualno

Religiozna manifestacija spiritualnosti

Religioznost kao duhovna samopodrška

 Religiozne prakse: neprekidna molitva; molitva usmerene na dobrobit klijentkinja; prisustvo na liturgiji kao produžetak bavljenja terapijskim temama

Hrišćanski narativ - neosveščena „podrška“ u verbalizovanju iskustava

 I nereligiozne učesnice „pletu“ priču rečima koje dolaze iz hrišćanske tradicije - neosvešćenost posredovanosti uvreženim kulturnim narativima

Prisustvo drugih manifestacija spiritualnosti u organizovanoj religiji

 Poziv na promišljanje klasifikacije manifestacija duhovnosti

 Praktikovanje GT je (implicitno) oblikovano amalgamom duhovnih uverenja terapeutkinja, koje one doživljavaju harmonično, a ne rasparčano

ZAKLJUČAK ISTRAŽIVANJA

Doprinosi istraživanja

Pionirski rad

Prethodno:

teorijske spekulacije i nesistematizovane opservacije

- 1 Integracija teorijskih pogleda, njihova artikulacija i sistematizacija
- 2 Bogata, diferencirana empirijska slika fenomenoloških aspekata duhovnosti u terapiji
- 3 Povećanje senzitivnosti za temu duhovnosti u terapiji i ukazivanje na značaj razvoja spiritualnih kompetencija
- 4 Potvrda da je geštalt terapija dobra podrška za bavljenje ovim temama

Praktične implikacije

Zašto su važne spiritualne kompetencije?

Klijenti donose spiritualne teme

Duhovnost je snažan resurs za prevazilaženje traume

Transformativni potencijal duhovnih iskustava

Važnost razlikovanja duhovnosti od prekida kontakta

Važnost senzitivnosti za patologiju, ekstremizme

Razlikovati od: egotizma, defleksije, narcizma, psihotičnih procesa

Uvremenjenost terapijske intervencije

Važnost preduslova: deljeni referentni okvir, odnos

Balans alertnosti i neprenagljivanja, proveravanja

Poštovanje prava na tajnovitost i čudesnost

Izazovi i benefiti za terapeute

Izazovi: svesnost predrasuda i završavanje ciklusa kontakta

Dobiti: lični i profesionalni rast u mnogim aspektima

Ograničenja i smernice za dalje

OGRANIČENJA:

uzorak: potrebna heterogenija
religijska pripadnost,
muški učesnici

povezivanje ličnih iskustava
i objektivne mere
razvijenosti komperencija

retrospektivni podaci - „pričanje o“;
potrebna skorašnja, iskustva,
dnevničke studije

SMERNICE ZA DALJE:

uzorkovanje parova
terapeut-klijent:
interakcija nakon
doživljenog duhovnog
iskustva

longitudinalne
studije:
praćenje razvojnosti
fenomena

fenomenologija
„vrhunskih“ spram
duhovnih iskustava

kreiranje i
validacija
instrumenta na
osnovu nalaza

*Ljubav dugo trpi, milokrvna je; ljubav ne zavidi;
ljubav se ne veliča, ne nadima se,*

*Ne čini što ne valja, ne traži svoje, ne srdi se, ne misli o zlu,
Ne raduje se nepravdi, a raduje se istini,*

Sve snosi, sve vjeruje, svemu se nada, sve trpi.

Korinćanima poslanica prva Svetoga apostola Pavla, gl.13.